

DR. ANNIE C. KERSBERGEN, 1900 - 1985

DOOR M.P. VAN BUIJTENEN

WERELDHAVENSTADSKARAKTER sluit in, dat aankomst en vertrek statistisch 'afgehandeld' worden. Rotterdammers zit zulks in het bloed, zelfs als het om mensen en niet om schepen gaat. Als daar iemand vreê mee had, was het de in haar dagen Rotterdamse geworden IJsselmondese, dr. A.C. Kersbergen, archiviste van 1930-1953 aan Rotterdams Gemeentearchief, maar de facto adjunct-archivaris, onder weglating van de doorlopen rangen. Dan immers zouden crisisperiode-Colijn en de bijbehorende, vaak misprezen, schrielheid van de vroede vaders nodeloos weer opgeld doen.

Wanneer hier toch niet wordt volstaan met een statistisch 'bijzetten' van deze functionaris, die weinigen thans zich nog zullen herinneren in de Maasstad, dan heeft dit o.i. zijn reden. Bij nadere beschouwing heeft zij twee maal in haar ambtelijke loopbaan haar volle gewicht in de schaal gelegd waar het ging om zaken van principieel belang voor de archieven en die van de stad. Vooraf moet opgemerkt, dat dit 'volle gewicht' overdrachtelijk is te verstaan. De figuur van de vriendelijke, kleine – haast tengere – wat gebogen adjunct scheen haast weg te vallen in de grote leeszaal, waar een koppel ambtenaren, een schaarse volontair plus een groep van meest vaste bezoekers individueel of samen en in vereniging zich bogen over Rotterdams reilen en zeilen in zes eeuwen.

Het imposante gebouw uit 1899 aan de Mathenesserlaan 315 getuigt – ogenschijnlijk – allermint van schrielheid. Het ligt intussen een weinig anders. Wat de Raad met deze huisvesting eigenlijk vóór had, was een soort finale kwijting voor de last van de wat onhanteerbare archiefboel. Helemaal onbegrijpelijk was dit niet en de Raad stond daarmee niet alleen. In de nadagen van de bloeitijd van het toen internationaal toonaangevende Nederlandse archiefwezen, had bij een aantal gezaghebbenden de mening post gevat, dat met de overbrenging en inmiddels gedeeltelijke inventarisatie van het zo geheten oud-archief de eindstreep was bereikt. De befaamde Utrechtse rijksarchivaris, mr. S. Mulder Fzn., was er zo heilig van overtuigd, dat hij een verdieping van het historische pand aan de

Drift liet slopen. In het midden van de jaren 1930-1940 poneerden de Gelderse rijksarchivaris jhr. mr. A.H. Martens van Sevenhoven en dr. W. Moll, de Haagse gemeentearchivaris, dat het archiefwezen aan een tweedeling toe was: een 'wetenschappelijk' tot 1813 en een 'administratief' voor later. Onze collega trad tegen hen in het krijt. In een omvangrijk artikel (Ned. Arch. blad 1937-'38), dat men geharnast zou noemen, ware het niet zo minzaam geschreven, argumenteerde zij gedocumenteerd en trefzeker, dat archiefzorg en beheer ondeelbaar, continu en per definitie eeuwig werk in uitvoering blijft. Het pleit was ermee beslecht. Van rijkszijde viel haar, bij monde van jhr. mr. D.P.M. Graswinckel van het Algemeen Rijksarchief, van harte bijval ten deel vanwege de 'in boeienden trant geschreven uiteenzettingen'. Ook Moll, every inch a gentleman, sloot zich graag aan op grond van 'de naar vorm en inhoud voortreffelijke artikelen'. Het goede spoor is toen ook direct ingeslagen.

Vergissen wij ons niet, dan leverde de keuze in de praktijk revenuen op. In mei 1936 had de Raad uit bezuinigingsoverwegingen een aantal diensten samengevoegd tot een Centrale Gemeentelijke Technische Dienst. Het viel ons tijdens onze volontair-periode 1938-1939 op, dat van deze dienst uit aan de lopende band ten archieve stukken en tekeningen van het 'Stadstimmerhuis' bestudeerd werden. Er was leergeld betaald toen bij reconstructie van de 'Vier Leeuwenbrug' zonder voorafgaand archiefonderzoek onvoorzien oude funderingen een fikse schadepost hadden opgeleverd.

Meer profijt nog, maar in désastreuze omstandigheden helaas, hebben stadsbestuur en particulieren zonder tal mogen trekken uit een tweede, met hetzelfde élan verdedigde, visie van deze vooruitziende. Intens had zij zich van het begin af bezig gehouden met de topografische atlas, een onmisbaar hulpmiddel, zeker in een groeiende stad. In een gedachtenwisseling met een collega (Ned. Arch. blad 1938-'39) maakte zij duidelijk geen boodschap eraan te hebben of de afbeeldingen aesthetisch verantwoord waren. Het ging om weergave van de werkelijkheid en er diende modern werk te worden aangeworven, 'want hoe gewenscht is dat niet, wil men later eens over een volledig stadsbeeld van thans kunnen beschikken'. Het tweede gelijk lezen wij af in het artikel (Ned. Arch. blad 1940-'41) met de navrante titel 'De Lof van de Gruwelkamer'. Wij veroorloven ons een wat uitvoeriger citaat: 'Het is geen toeval, dat deze Erasmiaansche paradox aan een Rotterdamsche pen ont-

vloeit. Het verdwijnen van de Rotterdamsche binnenstad en de dientengevolge uitzonderlijke vraag naar afbeeldingen van den ouden toestand van het verwoeste gebied brachten mij tot een inzicht aangaande topografische verzamelingen, dat aanmerkelijk afwijkt van de opvatting, door Drs. Baart de la Faille... uitgesproken’.

‘De formuleering van de eischen, die hij aan een dergelijke collectie stelt, heeft zijn kritiek verheven tot een algemeene beschouwing over topografische verzamelingen, zooals er in ons blad aan deze troetelkinderen der archivisten tot dusver geen was gewijd. Een woord van waardeering en dankbaarheid voor het overdenken van de problemen, waarvoor iedere beheerder van een topografischen atlas komt te staan, dient dan ook een aanval op zijn conclusies vooraf te gaan. En tevens een waarschuwing, dat men het volgende niet beschouwe als een uiting van oorlogspsychose. Het is geenszins mijn bedoeling om vrees aan te jagen met de bedreiging, dat ook andere steden in de komende maanden tot puin kunnen vergaan. Ik wil er alleen op wijzen, dat over honderd jaar van het tegenwoordige stadsbeeld weinig meer over zal zijn en dat wij geen middel mogen verzuimen om te bevorderen, dat het nageslacht de huidige stad dan zoo volledig mogelijk zal kennen, in haar schoonheid en fleur, maar ook in haar grauwheid en armoe’.

Deze atlasbeheerster moest dus niets hebben van ‘fotografen, die bij voorkeur bij mist en bij sneeuw opereerden’ en brak een lans voor ieder unicum, ook als het op een ‘sigarenzakje’ stond afgebeeld. Het verwijt een gruwelkamer aan te leggen werd daarbij graag voor lief genomen.

Ter voldoening aan de in Rotterdam alles vóóraf- en te bovengaande utiliteitsvraag: ‘werden er spijkers met koppen geslagen?’, viel – wat ongebruikelijk misschien – deze impressie met de deur in huis. Vraag daarna onmiddellijk rijzend is: lag haar overstap van IJsselmonde naar Gemeentearchief ongeveer voor de hand? De studieresultaten, nl. doctoraal germanistiek, vervolgens doctoraal geschiedenis en promotie op de IJslanse Njala-saga, alle drie ‘cum laude’, aan Utrechts universiteit op 27-jarige leeftijd afgesloten, zouden regelrecht tot universitair doceren hebben geleid, wanneer het aanbod van een lectoraat in Zuid-Afrika niet was van de hand gewezen. Gebrek aan ondernemingsdurf was zeker niet de reden. Promotieonderzoek voerde tweemaal tot een halfjaarsbezoek aan IJsland en studie in Kopenhagen en Reykjavik. IJsland ligt dan nog niet onder vliegbereik en vormt een Ultima Thule, dat deels door

haar te paard wordt verkend.

Toch werd het terrein Rotterdams archief met inventarisatie, vakstudies en publicaties in tijdschriften over regionale geschiedenis, ook in dit Jaarboekje, altijd verzorgd, maar met als uitschieter toch wel 'Zes eeuwen Rotterdam', uit 1940, getuigend ervan, dat zij gevoelig was voor de 'hantise' door Huizinga aan de goede lokaal-historicus toegedacht. De hang naar IJsland bleef, zo goed als de interesse voor de germanistiek, zeker ook bleef het grensland, opdoemend uit de geschriften van middeleeuwse mystici als Tauler, Seuse en Hadewych fascineren. Maar vóór in het aandachtsveld waren heel andere zaken komen te liggen. In tegenstelling tot sommige germanistiek bedrijvende filologen en juristen – zwakbegeefd genoeg in een Führer met uitverkoren volk te geloven – had deze vakgenote haar anti-nazistische voelsprietten breed uitstaan. Zij waarschuwde uitdrukkelijk toen bleek, dat ten archieve door een invloedrijk maecenas van die instelling getracht werd de leiding met de nationaal-socialistische bacil te besmetten. Dit eigenlijk nauwelijks vermeldenswaardige gegeven, blijkt achteraf de sleutel tot een op handen zijnde radicale koersverlegging. Na bombardement en bezetting hield zij er serieus rekening mee op principiële gronden haar functie te zullen neerleggen. Naar later duidelijk is geworden heeft zij haar – ieder onbekend – voornemen uit de jaren kort vóór 1940, nl. om katholiek te worden, daarom verhaast. De doop vond plaats medio 1942, waarbij de Rotterdamse geschiedschrijver, later hoogleraar in Nijmegen, L.J. Rogier en diens echtgenote als getuigen fungeerden. De stap bracht aanvankelijk korte spanning thuis, maar durend met de archivaris.

Het heeft geen zin hier bij deze keuze, waarvan betrokkene – more suo – intelligent en kritisch, onder afwijzing ook nu van 'oorlogspsychose', rekenschap aflegde (Pelgrims naar de Una Sancta, Utrecht 1948, 331-340), verder stil te staan. Wel kreeg zij uitzonderlijke gevolgen.

Dan gaat het niet over wat de bibliograaf in verwarring brengt, als zij bij publicaties tussen de initialen A.C., een Th. tussenvoegt vanwege de in 1942 aangenomen doopnaam. Die was ontleend aan de haar inspirerende Spaanse mystica Teresa van Avila. De uitzonderlijkheid betreft het samentreffen van de gebleven hang naar IJsland met de aantrekkingskracht van de beslotenis van een Carmel-klooster op dit eiland, levend naar de geest van Teresa.

Wat sterk opvalt bij haar publicaties is de soepele combinatie van nuchterheid en beschouwelijkheid. Geboeid in eerste instantie door

Rotterdams 'drukte en gewoel, waar het leven zo krachtig in bruist', taxeert zij ook de sociale waarde of gebrek daaraan in wees- en armenhuizen, maar weet daarnaast b.v. de sfeer van een schuilkerkenvolkje te doen navoelen.

Waar zij, naar eigen zeggen, geschokt had móeten worden door de uitkomsten van een studie in dit Jaarboekje uit 1940, bleken geheel tegenovergestelde gevoelslagen aangesproken. De studie bracht aan het licht hoe uit de voorstelling van een vroeg Oosters kruisbeeld met Christusfiguur in lang afhankelijk gewaad en soevereine blik door bizarre middeleeuwse legende een pseudo-heilige martelares was gefabriceerd. Het verhaal wil, dat op bede van de jonge koningsdochter haar schoonheid in één nacht wordt ontsierd door de groei van een zwarte baard om een opgedrongen uithuwelijking te ontkomen. Geconfronteerd in 1942 met zo'n Oosters kruisbeeld type, reageert zij met het volgend gestileerd en bezonnen sonnet: Ik kende Hem aan 't Kruis alleen als Koning,/ verstard van stijl in Byzantijnsch gewaad./ Verheven rust straalt van Zijn streng gelaat/als onbewust van smaad en doornenkroning.// 't Gemarteld lijf, dat zich in angstzweet baadt,/ ontweek ik als wreedaardige vertooning./ Ik weerde 't smarten-corpus uit mijn woning,/ een beeld, dat bij mijn Gods-begrip misstaat.// Wat heeft mij dan naar 't gruwelhout gedreven?// Ik weet nu, dat ik zelf de doornen druk/ in 't Heilig Hoofd; ik scheur de roven stuk/ van wonden, die mij telkens weer vergeven,/ wanneer ik mij met d'andre vrouwen buk/ in deernis over 't weggefolterd leven.//

Men mag als buitenstaander vreemd tot sceptisch tegenover de inhoud staan, een sterke vormbeheersing zal niemand eraan willen ontzeggen.

Mei 1953 beëindigt zij haar ambtelijke loopbaan voortijdig, maar, zo toegelicht als hier getracht, misschien iets begrijpelijker. De reis gaat linea recta naar de Carmel op IJsland, kort vóór de oorlog van Nederland uit gesticht. Er volgen daar nog dertig jaar van arbeidzaam en opgewekt leven. In 1983 keert zij met de Nederlandse groep terug naar het vaderland, in casu naar Drachten, waar zij op 13 augustus 1985 rustig ontslaapt. De bij haar medezusters als Olöf van de H. Theresia gewaardeerde en beminde collega had daarmee haar uitspraak van 1948 bewaarheid: 'Een overgang wordt vaak vergeleken met het binnenlopen van een veilige haven. Eerder lijkt ze mij een uitvaren op een avontuurlijke reis, waarvan alleen het einddoel dat bereikt moet worden, bekend is'. Het leidt ook tot een uitzonderlijk logboek.

62. *Ir. A.P. van der Meer*